

ПРОВІДНІ «КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДИНИ» В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО ПІЗНАННЯ

Колядич О.І.,

кандидат економічних наук, доцент

**ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»**

Непередбачуваність, складність сучасних економічних процесів спонукає учених до зміни методологічних підходів.

Економічні дослідження у вітчизняній економічній науці тривалий час характеризувалися певним перекосом у бік їх «знеособлення», спробами розглядати економічні відносини, без урахування соціальних та ментальних, психологічних особливостей носіїв цих відносин. При цьому людина розглядалася не як фактичний суб'єкт, що має волю, й приймає конкретні господарські рішення, а як пасивний носій і реалізатор тієї або іншої соціальної ролі, як представник певних соціальних груп і класів.

Можна виокремити два протилежні підходи до пізнання і дослідження економічної поведінки господарюючих суб'єктів: системний і сегментний, в основу яких покладено різні методологічні принципи – принцип методологічного колективізму і принцип методологічного індивідуалізму. На сучасному етапі відкривається сприятлива можливість для здійснення синтезу згаданих методологічних принципів і їх інтегрованого застосування. Виникає можливість розвитку економічної метатеорії, яка аналізує структури, методи, властивості і способи побудови наукових теорій у певній галузі наукового знання.

Принцип методологічного колективізму знайшов своє віддзеркалення в марксизмі, в різних історико-етичних концепціях економіки, традиційному інституціоналізмі. Згідно з цим принципом, соціальна система є спільною, нормованою (за допомогою певних інститутів) діяльністю людей. Принцип враховує таку властивість соціальної системи як емерджентність, тобто неможливість зведення властивостей соціальної системи до властивостей її елементів.

З «моделлю Робінзона» тісно пов'язана модель «економічної (раціонального) людини», що відбиває принцип методологічного

індивідуалізму, реалізований ще до XVIII століття періоду класичної політекономії. Пізніше він був узятий на озброєння неокласиками, неοінституціоналістами, новими інституціоналістами.

Одним з перших авторів моделі економічної (раціонального) людини був А.Сміт, генератор віртуальної ідеї про «невидиму руку ринку». Модель була розкрита в класичній праці Сміта «Дослідження про причини і природу багатства народів». За Смітом, ринкова економіка не управляється з єдиного центру, не підпорядковується одному загальному задуму. Проте, вона функціонує за певними правилами, наслідуючи відомий порядок. Переслідуючи власні цілі, кожен учасник господарської діяльності шукає лише власну вигоду. Але, переслідуючи власну вигоду, людина у результаті сприяє збільшенню суспільному продукту, зростанню суспільного блага. Кожен окремо піклується про себе, але у результаті виграє усе суспільство. Тема раціональної поведінки тісно пов'язана у межах неокласичної і неοінституціональної економіки з проблемою (не) визначеності, а, отже, і ризику у поведінці господарського суб'єкта внаслідок розсіювання і асиметричності інформації про зовнішнє середовище.

Особистісні і суспільні передумови індивідуального вибору позначаються на економічній поведінці людей. Чи можна ним інституціонально управляти за допомогою узгодження раціональних і нерациональних змінних? Для відповіді на питання важливо спиратися як на принципи системного, так і сегментного аналізу, у тому числі на принципи методологічного колективізму і методологічного індивідуалізму.

В процесі діяльності людини формується система уявлень (знань) про ті або інші властивості навколишніх об'єктів, явищ, процесів і їх взаємозв'язки. Ця система подається у вигляді текстового, графічного, ілюстративного, математичного матеріалів.. Усе це узагальнюється і єдиному понятті – модель. Предметом вивчення за допомогою моделей можуть бути як конкретні, так і абстрактні об'єкти, як існуючі, так і проєктовані системи і процеси.

Процес моделювання – це, з одного боку, процес створення самої моделі, з іншої – дослідження певного об'єкта (явища, процесу) шляхом моделювання. Моделювання – один з найважливіших інструментів наукового пізнання, умовний образ об'єкта дослідження або управління цим об'єктом.

У результаті спостережень і маніпуляцій з самою моделлю можна отримати нові знання про реальний об'єкт. Якщо це вже відомі

людству дані, то модель використовується для навчання. Якщо нове знання отримано вперше, то відбувається подальше пізнання світу людиною. Модель дозволяє також навчитися правильно управляти об'єктом, порівнюючи різні варіанти управління

Специфіка верифікації соціально-економічних моделей полягає в тому, що вони, як правило, «конкурують» з іншими, що вже знайшли практичне застосування. При цьому далеко не завжди можна поставити чистий експеримент по верифікації моделі, усунувши вплив інших впливів на модельований об'єкт, особливо в моделях довгострокового прогнозування, де прийняття рішень відбувається зазвичай в умовах обмеженої раціональності, продиктованої невідомістю, неповнотою або розмитістю інформації, неповними і неявними знаннями і т.д.

Головними акторами, дійовими персонажами економічних концептів, виступають «людина раціональна», «людина нерациональна (спонтанна)» і «людина інституційна». Класифікацію економічних концептів провідних пізнавальних моделей економіки, за їх зв'язком з провідними науковими школами в економічній теорії, правознавстві, соціології і психології, теорії держави, теорії власності, теорії соціального відтворення подано в табл. 1.

Таблиця 1

Пізнавальні моделі людини в економічному середовищі

	Класична модель знань	Неокласична модель знань	Інституціональна модель знань
Модель людини	Людина раціональна	Людина нерациональна	Людина інституціональна
Методологічний принцип	Методологічний індивідуалізм	Методологічний індивідуалізм (при заданих параметрах обмежень)	Методологічний колективізм
Економічні школи	Фізіократи Класична політекономія Маржиналістська концепція Неокласична економіка (XIX ст.)	Неокласична економіка (XX ст.) Кейнсіанство Неоінституціональна економіка Нова інституціональна економіка	Марксизм Історичні і етичні Школи Інституціональна економіка (традиційний інституціоналізм) Конституційна економіка Еволюційна економіка

Концепції (гілки) права (Гілки права за Дж. Бер- маном) [1]	Школа природ- ного права (Філософська і моральна юриспруденція)	Школа позитив- ного (формально- го) права (Політична і аналітична юриспруденція)	Історична школа права (Історична і соціоекономічна юриспруденція)
Концепції держави	Договірна (природно- правова) Концепція «природного відбору»	Патріархальна і теологічна кон- цепції Психологічна концепція	Органічна концеп- ція Класова (марк- систська) концепція Позитивна концеп- ція
Концепції теорії управління (менедж- менту)	Класичний ме- неджмент Адміністратив- на школа Теорія раціо- нальної бюро- кратії	Неокласичний або соціально- психологічний менеджмент (шко- ла людських від- носин), промисло- ва психологія	Соціально-систем- ний менеджмент (кібернетичний, економіко-матема- тичний, ситуацій- ний, емпіричний, інноваційний, стра- тегічний підходи)
Концепції соціального відтворення	Теорія люд- ського капіталу	Управління люд- ськими ресурсами Компетентнісний (компетентний) підхід в управлін- ні і навчанні	Теорії соціального, організаційного і культурного капі- талу

Але робимо висновок про те, що пізнання економічних процесів було суттєво збагачене моделями «людини раціональної», «людини не раціональної» і «людини інституціональної».

Література

1. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман; пер. с англ. – 2-е издание. – М.: Изд-во МГУ: Инфра-м – НОРМА, 1998.